

Uchwała z dnia 9 listopada 1999 r.

III ZP 16/99

Przewodniczący: SSN Maria Tyszel, Sędziowie SN: Beata Gudowska (sprawozdawca), Jerzy Kuźniar.

Sąd Najwyższy, w sprawie z wniosku Hortensji R.-S. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych-Oddziałowi w W. o dodatek kombatancki i ryczałt energetyczny, po rozpoznaniu na posiedzeniu jawnym w dniu 9 listopada 1999 r. zagadnienia prawnego przekazanego przez Sąd Apelacyjny we Wrocławiu postanowieniem z dnia 9 czerwca 1999 r. [...]do rozstrzygnięcia w trybie art. 390 § 1 KPC

Czy w świetle przepisu art. 15 ust. 1 i art. 20 ust. 2 Ustawy z dnia 24.1.1991 r. o kombatantach oraz niektórych osobach będących ofiarami represji wojennych i okresu powojennego (jednolity tekst: Dz.U. Nr 142 z 1997 r. poz. 950 ze zm.) istnieje podstawa do pozbawienia prawa do dodatku kombatanckiego i ryczałtu energetycznego wypłacanego przez ZUS, sędziego w stanie spoczynku pobierającego od dnia 1.1.1998 r. uposażenie wg art. 71 § 2 Ustawy z dnia 20.6.1985 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych, w miejsce dotychczas pobieranej renty inwalidzkiej z Ustawy z dnia 14.12.1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz.U. Nr 40, poz. 267 z 1982 r.) ?

podjął następującą uchwałę:

Sędzia w stanie spoczynku, pobierający od dnia 1 stycznia 1998 r., w miejsce renty inwalidzkiej z ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz.U. Nr 40, poz. 267 ze zm.), uposażenie według art. 71 § 2 ustawy z dnia 20 czerwca 1985 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (jednolity tekst: Dz.U. z 1994 r. Nr 7, poz. 137 ze zm.), zachowuje prawo do dodatku kombatanckiego oraz ryczałtu energetycznego, przysługujących na podstawie art. 15 ust. 1 i art. 20 ust. 2 ustawy z dnia 24 stycznia 1991 r. o kombatantach oraz niektórych osobach będących ofiarami

represji wojennych i okresu powojennego (jednolity tekst: Dz.U. z 1997 r. Nr 142, poz. 950 ze zm.) wypłacanych przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych.

U z a s a d n i e

Zakład Ubezpieczeń Społecznych-Oddział w Z. przyznał Hortensji R.-S., sędzi Sądu Wojewódzkiego w L., prawo do renty inwalidzkiej z ogólnego stanu zdrowia na podstawie przepisów ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz.U. Nr 40, poz. 267 ze zm.), podejmując jej wypłatę od dnia 1 grudnia 1985 r. Po przedłożeniu zaświadczenia Urzędu do Spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych z dnia 17 lipca 1992 r., stwierdzającego nabycie uprawnień wynikających z ustawy z dnia 24 stycznia 1991 r. o kombatantach oraz niektórych osobach będących ofiarami represji wojennych i okresu powojennego (jednolity tekst: Dz.U. z 1997 r. Nr 142, poz. 950 ze zm.), zwanej dalej ustawą o kombatantach, oraz potwierdzającego przebywanie ubezpieczonej na deportacji w ZSRR od marca 1949 r. do grudnia 1955 r., przyznano jej od dnia 1 lipca 1992 r. dodatek kombatancki i ryczałt energetyczny.

Wnioskodawczyni uzyskała status sędziego w stanie spoczynku, w związku z czym, z dniem 1 stycznia 1998 r., wypłatę przysługującego jej uposażenia podjął Sąd Wojewódzki w Legnicy. W tej sytuacji decyzją z dnia 26 lutego 1988 r. Zakład Ubezpieczeń Społecznych wstrzymał dalszą wypłatę wszelkich świadczeń z dniem 1 marca 1998 r. i zażądał zwrotu renty wypłaconej za luty 1998 r. wraz z dodatkiem kombatanckim i ryczałtem energetycznym, a decyzją z dnia 28 lipca 1988 r. odmówił wznowienia wypłaty świadczeń przysługujących z ustawy o kombatantach.

Na skutek odwołania uprawnionej Sąd Okręgowy-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych we Wrocławiu wyrokiem z dnia 11 lutego 1999 r. zmienił obydwie decyzje organu rentowego w ten sposób, że - na podstawie art. 20¹ ustawy z dnia 24 stycznia 1991 r. o kombatantach w związku z rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 4 marca 1997 r. w sprawie trybu postępowania przy przyznawaniu, wypłacaniu oraz finansowaniu niektórych świadczeń kombatantom i innym osobom uprawnionym (Dz.U. Nr 21, poz. 109). - przyznał Hortensji R.-S. prawo do spornych świadczeń od dnia 1 lutego 1998 r.

W apelacji od tego wyroku Oddział Zakładu Ubezpieczeń Społecznych podniósł, że uposażenie sędziowskie jest rentą, a zatem dodatki do niej powinien wypłacać organ wypłacający świadczenie podstawowe.

Rozpoznając apelację organu rentowego Sąd Apelacyjny- Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych we Wrocławiu stwierdził, że zastosowanie przez Sąd pierwszej instancji przepisu art. 20¹ ustawy z dnia 24 stycznia 1991 r. o kombatantach wobec osoby nie mającej ukończonych 55 lat, nie było prawidłowe.

W dalszych rozważaniach uznał, że art. 71¹ § 6 ustawy z dnia 20 czerwca 1985 r. - Prawo o ustroju sądów powszechnych powoduje utratę prawa sędziego do renty z ubezpieczenia społecznego, a tym samym usuwa podstawę do wypłaty przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych świadczeń przysługujących z art. 15 ust. 1 i 20 ust. 2 ustawy o kombatantach. Przyjął jednak, że brak jest społecznie uzasadnionych przesłanek dla pozbawienia tej grupy kombatantów słusznie nabytych praw i skłaniał się do przyjęcia tezy, że uposażenie sędziego w stanie spoczynku jest świadczeniem rentowym sui generis, którego wypłata przez inny organ nie zwalnia Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z wypłaty dodatku kombatanckiego oraz ryczałtu energetycznego. Dostrzegłszy brak pozytywnych rozstrzygnięć w tej materii w ustawie - Prawo o ustroju sądów powszechnych (jednolity tekst: Dz.U. z 1994 r. Nr 7, poz. 137 ze zm.), Sąd Apelacyjny powziął poważne wątpliwości, wobec których postanowił na zasadzie art. 390 § 1 KPC przedstawić do rozstrzygnięcia Sądowi Najwyższemu zagadnienie, o treści przytoczonej w sentencji.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

1. Z mocy ustawy z dnia 28 sierpnia 1997 r. (Dz.U. Nr 124, poz. 782), nowelizującej ustawę z dnia 20 czerwca 1985 r. - Prawo o ustroju sądów powszechnych, począwszy od dnia 1 stycznia 1998 r., nastąpiło wyłączenie sędziów z systemu powszechnego zaopatrzenia społecznego pracowników i ich rodzin. Zasadnicze przekształcenie systemu świadczeń udzielanych sędziom po przejściu w stan spoczynku z powodu osiągnięcia określonego wieku albo z powodu choroby lub utraty sił powiązane zostało z przejściem ich finansowania przez budżet państwa i wypłaty przez jednostki organizacyjne, w których sędzia otrzymywał ostatnio wynagrodzenie lub uposażenie (por. rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 16 października 1997 r. w sprawie szczegółowych zasad i trybu ustalania i wypłacania uposażeń oraz

uposażeń rodzinnych sędziom i prokuratorom w stanie spoczynku oraz członkom ich rodzin - Dz.U. Nr 130, poz. 869, wydane na podstawie art. 6 ust. 3 ustawy z dnia 28 sierpnia 1997 r. nowelizującej Prawo o ustroju sądów powszechnych). O podjęciu wypłaty uposażeń osobom uprawnionym, pobierającym dotychczas świadczenia z ubezpieczenia społecznego, jednostki organizacyjne były obowiązane powiadomić w terminie do dnia 5 grudnia 1997 r. właściwe oddziały Zakładu Ubezpieczeń Społecznych lub inne organy emerytalne wypłacające dotychczas sędziom świadczenia ubezpieczeniowe. Jeżeli zaś po dniu 1 stycznia 1998 r. osoba uprawniona do uposażenia pobrała świadczenia z ubezpieczenia społecznego, właściwa jednostka organizacyjna zobowiązana została w § 8 ust. 3 cytowanego rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości do dokonania refundacji kwot wypłaconych świadczeń Funduszowi Ubezpieczeń Społecznych lub innemu organowi emerytalnemu i jednoczesnego wypłacenia osobie uprawnionej różnicy między należnym uposażeniem a kwotą pobranych świadczeń z ubezpieczenia społecznego.

W świetle powyższego należy stwierdzić, że kwestia zaprzestania wypłacania sędziom utraconych świadczeń z ubezpieczenia społecznego i podjęcia w ich miejsce wypłaty uposażeń przysługujących im w stanie spoczynku została uregulowana wyczerpująco. W przepisach regulujących omawiane zmiany systemowe nie znalazły się jednak regulacje dotyczące tych świadczeń, które dotychczas organy rentowe wypłacały przy świadczeniach z ubezpieczenia społecznego, ze środków będących w ich dyspozycji i finansowanych z budżetu państwa. Brak właśnie tej szczegółowej regulacji prawnej spowodował wydanie przez organ rentowy decyzji o wstrzymaniu od dnia 1 stycznia 1998 r. wypłaty wymienionych świadczeń Hortensji R.-S.

Mając to na uwadze, Sąd Najwyższy uznał, że udzielenie odpowiedzi na przedstawione przez Sąd Apelacyjny pytanie prawne wymaga - ze względu na sposób jego sformułowania - uwypuklenia podziału poruszonych w nim zagadnień na te, które dotyczą utraty prawa do świadczeń i odróżnienia ich od okoliczności powodujących zaprzestanie ich wypłaty. Stan sprawy wskazuje, że sporna jest tylko wypłata świadczeń przysługujących z ustawy o kombatantach sędziom w stanie spoczynku, a ściśle, ustalenie podmiotu zobowiązanego do jej dokonywania po dniu 1 stycznia 1998 r.

2. Ustawa z dnia 24 stycznia 1991 r. o kombatantach nie jest ustawą usytuowaną w systemie prawa ubezpieczenia społecznego. Przewidziane w niej świadczenia pozostają poza systemem ubezpieczeń społecznych i są świadczeniami państwa przyz-

nawanymi - jak stanowi preambuła wymienionej ustawy - w uznaniu szczególnych zasług dla Polski tym wszystkim obywatelom polskim, którzy walczyli o suwerenność i niepodległość Ojczyzny, nie szczędząc życia i zdrowia na polach walki zbrojnej w formacjach Wojska Polskiego, armii sojusznicznych, a także w podziemnych organizacjach niepodległościowych i w działalności cywilnej, z narażeniem na represje.

W zakresie uprawnień realizowanych przez organy rentowe ustawa o kombatanach przewiduje tylko uprawnienia emerytalne w postaci prawa do emerytury w niższym od przewidzianego w powszechnym ustawodawstwie wieku, rentę dla kombatanów będących inwalidami wojennymi oraz tych, których niezdolność do pracy pozostaje w związku z pobytem spowodowanym działalnością kombatancką, w niewoli, w obozach dla internowanych, w hitlerowskich więzieniach, obozach koncentracyjnych i ośrodkach zagłady oraz w innych miejscach odosobnienia, a także w więzieniach i aresztach polskich oraz dla osób, które podlegały represjom wojennym i okresu powojennego (rozdział 3). Omawiana ustawa przewiduje też świadczenie pieniężne w postaci dodatku kombatanckiego, przysługującego na podstawie art. 15 ust. 1 ustawy obok emerytury lub renty, a także ryczałt energetyczny określony w art. 20 ust. 2 pkt 2 i ust. 3.

Prawo do świadczeń z tej ustawy przysługuje każdej osobie, która uzyska decyzję potwierdzającą działalność wymienioną w art. 1 ust. 2 i w art. 2 albo fakty, o których mowa w art. 4, i posiada albo posiadała w okresie działalności kombatanckiej bądź podlegania represjom obywatelstwo polskie. Różnego rodzaju świadczenia przedmiotowo w ustawie określone stanowią prawa podmiotowe osób objętych jej przepisem art. 21 ust. 1; pozbawione tych praw mogą być tylko osoby określone w art. 21 ust. 2 ustawy. Inne sytuacje, w których organy państwa mogłyby odmówić przyznania świadczeń kombatanckich osobom spełniającym warunki wymagane dla każdego z tych świadczeń z osobna, dotychczas nie zostały prawem przewidziane.

3. Świadczenia, o których mowa w art. 15 ust. 1 oraz w art. 20 ust. 2 pkt 2 i ust. 3 ustawy o kombatanach, nie są świadczeniami przysługującymi od organu rentowego, a tylko ich wypłata została - z mocy przepisu szczególnego - powierzona właściwości Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, przy czym zasady dokonywania tej wypłaty w ustawie z dnia 24 stycznia 1991 r. nie zostały określone. Organ rentowy obowiązane były zatem stosować w tym zakresie odpowiednio przepisy o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (por. art. 17 ust. 1 ustawy o kombatanach). W grę wchodzi tu przepis rozdziału 3 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o zao-

patrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz.U. Nr 40, poz. 267 ze zm.), wśród których przepis art. 102 ust. 1 dozwala organowi rentowemu na wstrzymanie wypłaty świadczeń, jeżeli:

- 1) powstaną okoliczności uzasadniające zawieszenie prawa do świadczeń lub ustanie tego prawa,
- 2) osoba pobierająca świadczenia mimo pouczenia lub żądania organu rentowego nie przedłoży dowodów stwierdzających dalsze istnienie prawa do świadczeń,
- 3) osoba uprawniona do świadczeń nie poddała się badaniu lekarskiemu bez uzasadnionych przyczyn, mimo wezwania organu rentowego,
- 4) okaże się, że prawo do świadczeń nie istniało,
- 5) świadczenia nie mogą być doręczone z przyczyn niezależnych od organu rentowego.

Żadna z tych okoliczności w dniu 1 stycznia 1998 r. nie zaistniała w odniesieniu do Hortensji R.-S. W szczególności nie doszło do ustania prawa sędziów do pieniężnych świadczeń kombatanckich. Wprawdzie przepis art. 71¹ § 6 Prawa o ustroju sądów powszechnych postanowił o utracie przez sędziego przechodzącego w stan spoczynku (także sędziów, którzy uzyskali prawo do emerytury lub renty przed dniem wejścia w życie ustawy nowelizującej z dnia 28 sierpnia 1997 r.) prawa do emerytury lub renty z ubezpieczenia społecznego, to zakresem swym obejmował tylko świadczenia z tego ubezpieczenia. Wynika z tego, że nie obejmował wymienionych w przedstawionym zagadnieniu prawnym świadczeń pieniężnych w postaci dodatku kombatanckiego przysługującego na podstawie art. 15 ust. 1 ustawy obok emerytury lub renty, a także ryczałtu energetycznego określonego w art. 20 ust. 2 pkt 2 i ust. 3 ustawy, których wypłatę powierzono właściwym organom rentowym z mocy art. 24 ustawy o kombatantach, chociaż nie są świadczeniami z ubezpieczenia.

4. Dla ustalenia właściwej odpowiedzi na przedstawione pytanie Sądu Apelacyjnego konieczne jest jeszcze rozróżnienie - jednakowo w nim potraktowanych - świadczenia pieniężnego oraz ryczałtu i przypomnienie, że tylko dodatek kombatancki przysługuje kombatantom i osobom uprawnionym, pod warunkiem, iż zarazem kombatanci, jak i osoby uprawnione są emerytami, rencistami bądź inwalidami, natomiast ryczałt energetyczny wypłacany jest niezależnie od świadczeń z ubezpieczenia społecznego i przysługuje kombatantom oraz innym osobom uprawnionym, tylko pod warunkiem, że są oni (kombatanci i inne osoby uprawnione) inwalidami (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 listopada 1997 r., II UKN 330/97, OSNAPiUS 1998

nr 17, poz. 516 oraz uchwałę Trybunału Konstytucyjnego z dnia 6 listopada 1991 r. - Dz.U. Nr 105, poz. 456) .

Z rozróżnienia tego płynie wniosek, że powierzenie przez ustawodawcę organom rentowym wypłaty kombatanckich świadczeń pieniężnych oraz ryczałtu energetycznego było nie tylko następstwem powiązania tych świadczeń z uprawnieniami emerytalno-rentowymi, ale przede wszystkim wynikało z faktu, że są to organy wyspecjalizowane, właściwe do dokonywania takich wypłat. Wniosek ten znajduje potwierdzenie także w art.20¹ ustawy o kombatantach, w myśl którego oddziały Zakładu Ubezpieczeń Społecznych właściwe ze względu na miejsce zamieszkania kombatantów i innych osób uprawnionych, które nie posiadają prawa do żadnych świadczeń rentowych lub emerytalnych ani nie osiągają dochodów z tytułu pracy, pozarolniczej działalności gospodarczej podlegającej ubezpieczeniu społecznemu lub z tytułu rolniczej działalności gospodarczej podlegającej obowiązkowemu ubezpieczeniu rolników, zobowiązane zostały do wypłacania świadczenia w wysokości odpowiadającej kwocie dodatku kombatanckiego określonego w art. 15 ust. 1 ustawy oraz ryczałtu energetycznego, określonego w art. 20 ust. 2 pkt 3 ustawy.

5. Ostatecznie, akcentując tezę, że sędzia w stanie spoczynku, pobierający od dnia 1 stycznia 1998 r., w miejsce renty inwalidzkiej z ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz.U. Nr 40, poz. 267 z 1982 r.), uposażenie według art. 71 § 2 ustawy z dnia 20 czerwca 1985 r. - Prawo o ustroju sądów powszechnych (jednolity tekst: Dz.U. z 1994 r. Nr 7, poz. 137 ze zm.), zachowuje prawo do dodatku kombatanckiego oraz ryczałtu energetycznego, przysługujących na podstawie art. 15 ust. 1 i art. 20 ust. 2 ustawy z dnia 24 stycznia 1991 r. o kombatantach oraz niektórych osobach będących ofiarami represji wojennych i okresu powojennego (jednolity tekst: Dz.U. z 1997 r. Nr 142, poz. 950 ze zm.), Sąd Najwyższy stwierdził, że wypłaty tych świadczeń powinien nadal dokonywać Zakład Ubezpieczeń Społecznych.

Za tym stwierdzeniem przemawia również brak przepisu o przejęciu przez jednostki organizacyjne sądów wypłaty świadczeń kombatanckich, które przed dniem 1 stycznia 1998 r. wypłacały sędziom organy rentowe. Obowiązek wypłaty tych świadczeń nie stanowi zresztą szczególnego obciążenia organu rentowego, skoro zgodnie z art. 24 ustawy o kombatantach w brzmieniu obowiązującym od dnia 31 lipca 1997 r., ustalonym przez art. 1 pkt 16 ustawy zmieniającej z dnia 25 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Nr 68, poz. 436), świadczenia pieniężne przewidziane dla kombatantów i in-

nych uprawnionych oraz pozostałych po nich członków rodzin, a także ryczałt energetyczny określony w art. 20 ust. 2 pkt 3 i ust. 3, są wypłacane przez właściwe organy rentowe ze środków będących w dyspozycji tych organów i finansowane z budżetu państwa. Świadczenia te oraz ryczałt - wraz z odsetkami za opóźnienie w ustaleniu do nich prawa lub ich wypłaty - a także koszty obsługi, podlegają refundacji na rzecz Funduszu Ubezpieczeń Społecznych z dotacji budżetu państwa.

Z tych względów Sąd Najwyższy podjął uchwałę, jak w sentencji.

=====